

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-4>

УДК 658.85:338.1

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

FEATURES OF TRADING ENTERPRISES FUNCTIONING IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Валінкевич Наталія Василівна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8804-868X>

Коценко Маріна Сергіївна

Phd, асистент кафедри,
Поліський національний університет,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9770-1510>

Valinkevich Nataliya, Kotsenko Marina
Polis National University

У роботі охарактеризовано особливості функціонування торговельних підприємств в сучасному економічному середовищі. Визначено основні ознаки торговельного підприємництва, види торговельних підприємств та функції, які вони виконують. Проаналізовано сучасний стан розвитку торгівлі та торговельного підприємництва в Україні встановлено, що в період 2021–2022 років показники торгівлі знизилися. Визначено основні чинники, які впливають на діяльність торговельних підприємств, серед основних: глобалізація економіки, постковідна криза, військові дії на території України, нестабільне економічне становище, розвиток технологій та цифровізація торгівлі. На основі дослідження зроблено висновки, що попри важке становище вітчизняної економіки, торгівля працює та забезпечує розвиток торговельного підприємництва.

Ключові слова: торговельне підприємство, торгівля, конкурентоспроможність, глобалізація економіки, торговельне підприємництво.

A commercial enterprise is one of the main types of entrepreneurial activity in Ukraine. Objects of trade entrepreneurship can be goods and other tangible assets, technical services and other related services. The research method was developed for the peculiarities of the functioning of trade entrepreneurship in the modern economic environment. In the course of the study, such research methods as monographic, economic-statistical, analytical and generalization methods were used. It was established that a number of positive and negative factors influenced the implementation of trade activities in Ukraine in recent years. These are, first of all, military actions on the territory of Ukraine, starting in 2014, and the full-scale invasion of Russia on February 24, 2024. This had the following negative effects on commercial activity: destruction of warehouses and stores, disruption of sales and supply chains, lack of qualified personnel, low solvency of the population, reorientation of the domestic economy to a military system, inflationary processes, and others. Globalization changes in recent years also had a certain impact, among the positive factors – the simplification of trade with cranes of the European Union and other countries of the world, digitalization of trade operations. The negatives include the low competitiveness of Ukrainian trade networks, in particular wholesale stores, which cannot fully compete with the world's large wholesale giants. Such stores are a priority for the Ukrainian consumer due to the low price of the product. The analysis of the dynamics of the turnover of retail and wholesale trade activities of enterprises during 2021–2023 indicates that the economic crises caused by the COVID-19 pandemic and the invasion of Russia in 2022 led to a decrease in the turnover of trade enterprises. Despite the difficult economic situation of recent years, trade in Ukraine is gradually recovering and developing. The issue of ensuring the stable development of trade entrepreneurship in Ukraine and finding ways to increase the competitiveness of domestic enterprises on the world trade market requires further research.

Key words: trade enterprise, trade, competitiveness, globalization of the economy, trade entrepreneurship.

Постановка проблеми та її актуальність. Торговельна підприємницька діяльність протягом багатьох років є однією з найбільш високорентабельних галузей економіки країни. Глобалізаційні процеси та інші виклики несуть значний вплив на діяльність торговельних підприємств та рівень розвитку торгівлі держави. Враховуючи значення для економіки країни, актуальним постає питання щодо дослідження сучасного стану торгівлі та особливостей функціонування торговельних підприємств в умовах глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку торгівлі, стану торговельного підприємництва та його роль у ринковій економіці країни, розглядало свого часу велика кількість вчених. Так, теоретичні основи торговельного підприємства, його роль у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки розглядає Громова Т. М., яка стверджує, що торговельне підприємство «виступає первинною основною ланкою торгівлі» [4]. Разом із впровадженням інновацій у різні сфери економіки, важливого значення набуває впровадження елементів цифровізації у торгівлю. Визначає роль цифровізації у торговельному підприємстві Дубина М., та ряд авторів, на думку яких, разом із впровадженням інструментів електронної комерції, підприємство зможе протистояти викликам сучасності та забезпечити власну фінансово-економічну безпеку [3]. Актуальним є питання пошуку ефективної моделі функціонування підприємницької діяльності. Так, Ілляшенко О. у своїй роботі пропонує використовувати оцінку ефективності діяльності торговельного підприємства за допомогою оцінки простих однофакторних моделей, які здатні сформулювати прогнози діяльності підприємства, отримати необхідну інформацію для залучення інвестицій та визначити потенціал підприємства [6]. Попри значну кількість теоретичних та практичних напрацювань вчених, потребує подальшого дослідження характеристика особливостей функціонування торговельних підприємств України в умовах сучасних викликів. Вище зазначене обумовило вибір теми та мети дослідження.

Метою дослідження є аналіз теоретико-методичних особливостей функціонування торговельного підприємництва в сучасних умовах господарювання та, в пошуку шляхів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торгівля протягом багатьох років

була рушійною силою економіки будь-якої країни. Від рівня її розвитку залежало та залежить безліч факторів, таких як, рівень доходів населення, кількість працюючого населення, конкурентоспроможність на світовій арені та розвиток міжнародних відносин. Ключовим елементом розвитку торгівельної діяльності в Україні є торговельні підприємства.

Торговельне підприємство – це самостійний суб'єкт господарської діяльності, основною діяльністю є зберігання, продаж, та післяпродажне обслуговування продукції, з метою отримання прибутку та задоволення потреб споживачів [9].

Такі підприємства поділяють на декілька видів, в залежності від ряду характеристик, таких як, місце розташування та розмір торговельної площі, спосіб реалізації товару, форма товарного асортименту та контингентом, який обслуговується (рис. 1) [9].

Сучасний стан торговельної діяльності та її подальшого розвитку залежить від нормативно-правового регулювання торгівлі в країні, системи інфраструктури та рівня соціального розвитку. Вид господарської діяльності, який характеризується товарно-грошовими та обмінними операціями називається торговельним підприємством [8]. Варто зазначити, що саме торговельні підприємства є одним із найпоширеніших видів здійснення підприємницької діяльності в Україні. Об'єктами торговельного підприємництва виступають матеріальні цінності, а саме товари, які можуть вироблятися на підприємстві, або купуватися підприємством спеціально для здійснення торгівлі. Також, об'єктами можуть виступати супутні товари та послуги, пакування товару, фасування товару, післяпродажний сервіс, технічне обслуговування та ін.

Як і будь-яка підприємницька діяльність, торговельна має ряд характерних ознак:

- можливість здійснення своєї діяльності на території України та за кордоном;
- креативність під час ведення господарської діяльності;
- самосійне прийняття рішень щодо діяльності підприємства;
- ризиковість прийняття рішень;
- ініціативність [1].

Для успішного функціонування торговельного підприємства необхідно враховувати ряд аспектів, зокрема: знання нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні, дотримання особливостей сертифікації та стандартизації товарів, наявність інформації про попит на різні групи товарів,

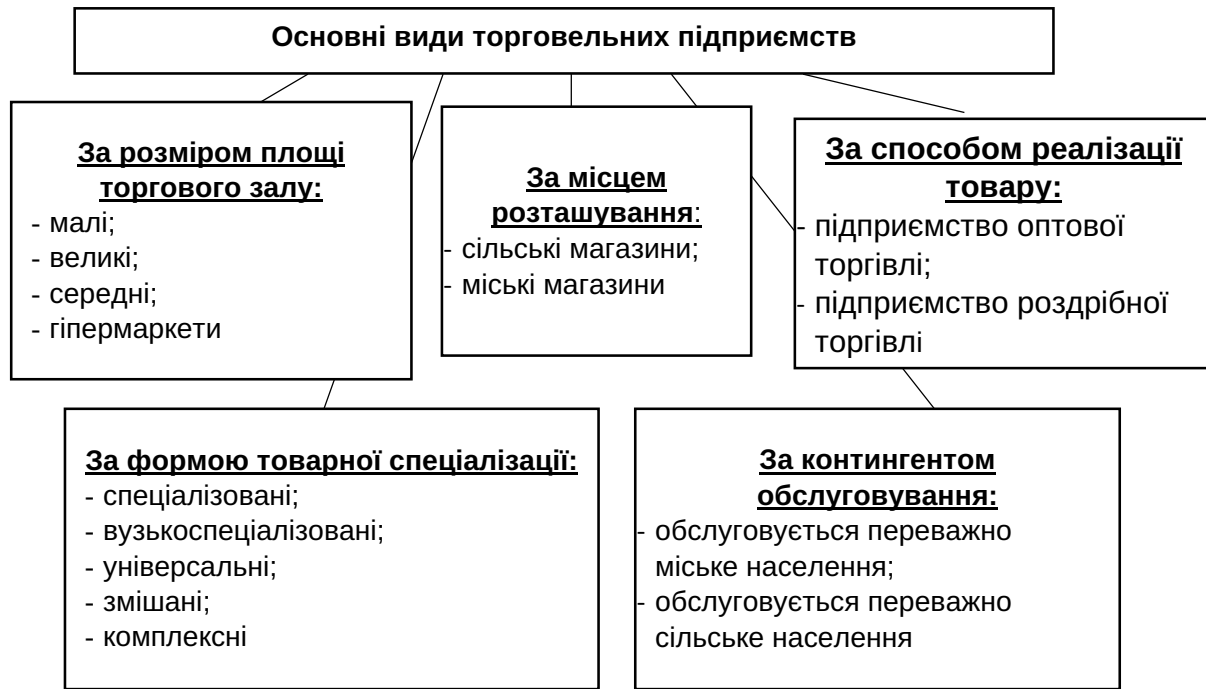

Рис. 1. Класифікація торговельних підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [9]

аналіз основних конкурентів в галузі. Існує декілька форм здійснення торговельно-підприємницької діяльності. Це оптова та роздрібна торгівля товарами, заготівля, збут товару, громадське харчування, енергопостачання, комерційна діяльність та оренда або передача майна в оренду.

Згідно офіційних даних Державної служби статистики України, торговельні підприємства є найбільшими за чисельністю зареєстрованими суб'єктами підприємницької діяльності. Так, у 2021 році товарооборот роздрібною торгівлі склав 8850813,7 млн. грн, тоді як у 2022 році, це показник зменшився майже на 2 млн. грн [2]. Детальні дані динаміки оптового та роздрібного товарообороту підприємств оптової та роздрібною торгівлі наведено у табл. 1.

Вагомий внесок у загальний оборот результатів торговельної діяльності належить роздрібній торгівлі. Так, в Україні, станом на кінець 2023 року було зареєстровано 18134 підприємства роздрібною торгівлі, тоді як у 2022 році ця цифра складала 17408 підприємств. Загальна сума обороту роздрібною торгівлі в період з 2022 по 2023 року зростає на 15,4% і склала 1, 8 трлн грн [2]. Такі дані свідчать, про те, що попри важкі часи в країні, нестабільне економічне становище по всьому світі, торговельні підприємства продовжують працювати та розвиватися.

Оптовий та роздрібний товарооборот підприємств оптової та роздрібною торгівлі у грудні 2023 року наведено у табл. 2.

В Україні є декілька крупних суб'єктів які здійснюють свою діяльність. В трійку лідерів за даними сайту Опендантобот.іа за розміром товарообороту станом на кінець 2023 року входять: НАК «НАВТОГАЗ УКРАЇНИ», що спеціалізується на торгівлі газом і його товарооборот склав 169,9 млн. грн, на другому місці ТОВ «АТБ – маркет» і 148,3 млн. грн, трійку лідерів закриває ТОВ «Д ТРЕЙДІНГ» і 144,2 млн. грн. В десятку лідерів за розміром товарообороту входять мережі супермаркетів ТОВ «Сільпо-фуд», ТОВ «Ба ДМ» та ТОВ «ОПТИМА ФАРМА».

На розвиток та діяльність торговельного підприємництва в Україні протягом останніх років вплинуло ряд чинників, які мали, як негативні, так і позитивні наслідки для бізнесу. До чинників, які чинили позитивний вплив на функціонування торговельних підприємств можемо віднести наступні:

– Вступ України до Світової організації торгівлі, що розширило зону торгівлі для вітчизняних підприємств, відкрили нові шляхи збуту та можливості для підприємств охоплювати нові ринки.

– Розбудова логістичних шляхів. Це дозволило закупати оптом дешеві товари із

Таблиця 1

Динаміка оптового та роздрібного товарообороту підприємств оптової та роздрібною торгівлі в Україні¹, 2021–2022 рр.

№ з/п	Показник	Роки	
		2021	2022
1.	Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб), млн. грн	17156549,7	26278967,7
	Індекс фізичного обсягу оптового товарообороту, % до відповідного періоду попереднього року	94,4	64,1
2.	Оборот роздрібною торгівлі, млн. грн	8850813,7	8651574,2
	Індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі, % до відповідного періоду попереднього року	110,7	78,6
3.	Роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі (юридичних осіб), млн. грн	6415620,9	6004755,2
	Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту, % до відповідного періоду попереднього року	110,9	75,5

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України [2]

Примітка: Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій

Таблиця 2

Оптовий та роздрібний товарооборот підприємств оптової та роздрібною торгівлі в Україні, 2023 р.

№ з/п	Показник	Грудень 2023 р.
1.	Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб), млн. грн	Дані відсутні
	Індекс фізичного обсягу оптового товарообороту, % до відповідного періоду попереднього року	
2.	Оборот роздрібною торгівлі, млн. грн	1821931,2
	Індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі, % до відповідного періоду попереднього року	115,4
3.	Роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі (юридичних осіб), млн. грн	1226748,4
	Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту, % до відповідного періоду попереднього року	111,7

Джерело: [2]

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

закордону, зокрема в Китаї, та здійснювати їх реалізацію на вітчизняному ринку.

– Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС, що посилює зовнішньоекономічні зв'язки та сформує нові принципи торгівлі між Україною та країнами ЄС.

До чинників, що принесли негативний вплив, можна віднести:

– Економічна світова криза, яка була сформована після, та в результаті пандемії COVID-19. Вона спричинила закриття великої кількості суб'єктів підприємницької діяльності по всьому світу, зокрема і в Україні. Через закриття кордонів доставка товарів призупинилася, через що бізнес поніс колосальні збитки в початок пандемії у 2019 році.

Різко впав в попит на деякі групи товарів, що було спричинено передусім низькою платоспроможністю населення, оскільки багато людей просто втратили роботу. Лише ті підприємства, які змогли швидко адаптуватися до таких негативних явищ, змогли убезпечити своє підприємство від закриття.

– Повномасштабне вторгнення російської федерації 2022 року на територію України, яке принесло непоправну шкоду для економіки країни. Зокрема, в перші дні було знищено магазини, гіпермаркети та торгові склади. Через пошкодження автомобільних доріг та залізничних колій, було втрачено логістичні маршрути, як наслідок, це призвело до фінансових втрат на підприємствах торгівлі. Нестача кваліфікованих кадрів, що було спричинене вимушеною еміграцією населення, а інша частина була призвана до лав Збройних сил України. Перебої з електропостачанням, які спричинили обстріли енергетичної інфраструктури, змусили підприємців понести незаплановані витрати такі як купівля генераторів чи сонячних станцій.

– Глобалізаційні процеси в економіці. Найбільше від таких процесів страждають вітчизняні товаровиробники та торговельні підприємства, оскільки, через низькі ціни на закордонні товари та легкість їх доставки, частина споживачів обирають іноземні компанії. Яскравим прикладом є такі додатки як Allieexpres та TEMU.

– Загальний економічний стан в країні. Глобалізація економіки, пандемія, військові дії на території України та переорієнтація економіки на військові рейки, знизилася платоспроможність населення, підвищилися ціни. Все це призвело до негативних наслідків розвитку торгівлі та діяльності торговельних підприємств.

Стан торговельного підприємництва в Україні залежить також від стану зовнішньої

торгівлі країни, що позитивно та негативно впливають на конкурентоспроможність вітчизняних суб'єктів господарювання. Завдяки зовнішній торгівлі є доступ до ринків різних країн світу, можливість купувати товар оптом дешевше та продавати дорожче. Однак, відсутність регулювання державою обсягів імпорту та експорту викликає перенасиченість ринку товарами із за кордону, які можуть бути дешевшими. Споживачі обирають товар іноземного виробника чим самим зменшують товарооборот українського бізнесу. Українські торговельні підприємства, хоча і здійснюють свою торгівлю за кордоном, не мають таких обсягів продажів, як імпортовані товари на прилавках українських магазинів.

Для вдалого функціонування вітчизняних торговельних підприємств, власникам бізнесу необхідно враховувати усі виклики та перешкоди для розвитку торговельного підприємництва в Україні. Перш за все необхідно враховувати досвід торгівлі в країнах ЄС та світу, розвивати електронну комерцію, шукати шляхи продажу українських товарів за кордон, відкривати онлайн-магазини та розвивати свою діяльність у соціальних мережах.

Висновки. Проведене дослідження вказує на те, що торговельні підприємства є важливим елементом ринкової економіки країни і вносять значний вклад у наповнення бюджету та надання робочих місць для населення. Негативні наслідки пандемії та війни в Україні, призвели до знищення ряду торговельних підприємств, втраті ланцюгів постачання та збуту товарів, зменшення кваліфікованих кадрів та зменшення товарообороту. Однак, незважаючи на усі виклики та проблеми, торговельне підприємництво поступово відроджується. В подальшому необхідні шукати шляхи розвитку торговельного підприємництва в Україні та забезпеченні конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України в редакції від 19.08.2022. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436> (Дата звернення: 30.05.2024р.).
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua
3. Дубина М., Козляченко М. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі у розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). с. 21–32
4. Громова Т. М. Торговельні підприємства та їх роль у створенні конкурентного середовища. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 50–53.
5. Передерій Т. С. Механізм забезпечення сталого розвитку підприємства торгівлі на засадах антикризового управління. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. № 40 (2023). С. 38–43.

6. Ілляш О., Васильців Т., та ін. Моделі ефективності функціонування торговельних підприємств в умовах економічного зростання. *Вісник географії. Соціально-економічна серія. Sciendo*. 2021. Вип. 51 (51). С. 7–24.
7. Лялюк А. Торговельне підприємництво в Україні до і під час війни: порівняльний аспект. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ V. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність*. 2022. № 4. С. 94–102.
8. Міценко Н. Г., Кабаці Б. І., Федоренко А. О. Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2021. № 62. С. 12–21.
9. Шиндировський І. М. Торговельне підприємництво та особливості його сучасного стану. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 70. С. 77–82.

REFERENCES:

1. The Economic Code of Ukraine as amended on 08/19/2022. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436>. (Date of application: 05/30/2024).
2. State Statistics Service of Ukraine. Official site. URL: www.ukrstat.gov.ua
3. Dubina M., Kozlyachenko M. (2019). Kontseptualni aspekty doslidzhennia sutnosti didzhytalizatsii ta yii roli u rozvytku suchasnoho suspilstva [Conceptual aspects of the study of the essence of digitalization and its role in the development of modern society]. *Problems and prospects of economics and management*, vol. 3 (19), pp. 21–32.
4. Gromova T. M. (2018). Torhovelni pidpriemstva ta yikh rol u stvorenni konkurentnoho seredovyscha [Commercial enterprises and their role in creating a competitive environment]. *Intellect XXI*, vol. 4, pp. 50–53.
5. Perederii T. S. (2023). Mekhanizm zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstva torhivli na zasadakh antykrizovoho upravlinnia [The mechanism for ensuring the sustainable development of the trade enterprise on the basis of anti-crisis management]. *"Modern Economics" electronic scientific publication on economic sciences*, vol. 40, pp. 38–43.
6. Ilyash Olha & Vasylytsiv Taras & Lupak Ruslan & Get'manskiy Volodymyr (2021). Modeli efektyvnosti funkcionuvannia torhovelynykh pidpriemstv v umovakh ekonomichnoho zrostannia [Models of efficiency of functioning in trading enterprises under conditions of economic growth]. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series, Sciendo*, vol. 51 (51), pp. 7–24, March.
7. Lyaluk A. (2022). Torhovelne pidpriemnytstvo v Ukraini do i pid chas viiny: porivnialnyi aspekt [Trade entrepreneurship in Ukraine before and during the war: a comparative aspect]. *Economic journal of Volyn National University named after Lesya Ukrainka. CHAPTER V. Entrepreneurship, trade and exchange activity*, vol. 4, pp. 94–102.
8. Mitsenko N. G., Kabatsi B. I., Fedorenko A. O. (2021). Zalezhnist ekonomiky Uk rainy vid zovnishnoi torhivli: tendentsii zminy indykatoriv [Dependence of the economy of Ukraine on foreign trade: trends in changing indicators]. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, vol. 62, pp. 12–21.
9. Shindyrovskiy I. M. (2022). Torhovelne pidpriemnytstvo ta osoblyvosti yoho suchasnoho stanu [Commercial entrepreneurship and peculiarities of its modern state]. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, vol. 70, pp. 77–82.